

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Rintala, Harri

Title: Muuttolinnun siivellä : Ilmavoimien kansainvälisen valmiusyksikön nousukiito NATOn TACEVAL-prosessin myötä

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Rintala, H. Muuttolinnun siivellä : Ilmavoimien kansainvälisen valmiusyksikön nousukiito NATOn TACEVAL-prosessin myötä. Alhaalla : Osa 2. 60 vuotta suomalaista rauhanturvaamista ja kriisinhallintaa, .

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

MUUTTOLINNUN SIIVELLÄ - Ilmavoimien kansainvälisen valmiusyksikön nousukiito NATOn TACEVAL-prosessin myötä

Harri Rintala

Sotatieteiden tohtori, ilmailufysiologi evp., Finnish Rapid Deployment Force Fighter Squadron tiedotusupseeri (kapt) 2008-2010

TURVALLISUUS- JA ULKOPOLIITTISTA TAUSTAA

Suomalaisen ilmavoiman käyttö rauhanturvaajan ”työkaluna” odottaa vielä tulikastettaan tätä artikkelia kirjoitettaessa. Perinteiset rauhanturvaamistehtävät ja -operaatiot ovat olleet vahvasti maavoimapainotteisia, ja niistä Suomella on, kuten tässäkin julkaisussa on mitä monipuolisimmin kuvattu, erittäin syvä ja pitkäaikainen kokemus. Muiden puolustushaarojen erikoisosaamisen suunnassa vasta on vasta ikään kuin ”lähdetty Suezille”, Merivoimat ATALANTA-operaation osana jo koetellusti runsas viisi vuotta sitten, ja Ilmavoimat omat tarvittavat kykynsä rakentaneena lähinnä NATOn nopean toiminnan joukkopooliin kuuluvan päivystysroolin puolesta.

Ilmavoimien kansainvälisestä valmiusyksiköstä ei ilmeisen tietoisesti ole tehty kovinkaan yksityiskohtiin pureutuvia julkaisuja, osittain siksi, että toimintoihin liittyyne kansainvälisiä

NATOn etujen mukaisia kysymyksiä, mutta epäilemättä myös siksi, että monet yksikön käytäntöihin liittyvät tekijät kytkeytyvät olennaisesti Suomen nykyisiin puolustuspoliittisiin valintoihin, käytäntöihin ja ratkaisuihin. Suomen ilmapuolustuksen vahva NATO-sidos on nähtävissä suuremmissa turvallisuus- ja ulkopoliittisessa mittakaavassa merkittävänä signaalina niin lähialueillemme kuin globaalistikin.

Ilmavoimien valmiusyksikön juuret kumpuavat eittämättä F-18 Hornet toimintakulttuurin Suomeen tuloon 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Suomen ilmapuolustusta nykyaikaistettiin voimakkaasti ilmavoiman osalta ns. läntisten turvallisuusratkaisujen suunnassa, jolloin kansainvälinen näkyvyys tavallaan kuului olennaisena osana toiminnan tavoitteisiin. F-18 Hornet hankinnalla oli näin ollen jo suunnitteluvaiheesta lähtien huomattavat turvallisuus- ja arvopohjaiset sekä poliittiset ulottuvuudet. Varsin nopeasti operatiivisen käyttötasan saavuttamisen jälkeen suomalaiset alkoivat aiempaa aktiivisemmin osallistua kansainvälisiin ilmasotaharjoituksiin, joilla luotiin näkyvää ja tuntuva pohjaa suomalaisen ilmapuolustuksen kyvyille ja uskottavuudelle ulkomaisten silmissä. Tavallaan Valtioneuvoston vuoden 2004 päätös velvoittaa Ilmavoimat luomaan vuoteen 2010 mennessä valmius ja kyky osallistua kansainväliseen kriisinhallintaan Hornet-parvella oli vain piste i:n päälle toimintakulttuurin nopeassa kansainvälistymisessä. Samalla pystyttäisiin tukemaan kotimaan ilmapuolustuksen kehittämistyötä mitä ilmeisimmin erityisesti sodan ajan tarpeita tukevassa välittömässä tukeutumis- ja yhteisoperaatiokyvyssä läntisen ilmavoiman ja/tai liittouman kanssa.

ILMAVOIMILLE KRIISINHALLINTAKYKY

Tuo mainittu velvoite käytännössä tarkoitti sitä, että erillisellä kansallisella poliittisella päätöksellä Suomi voisi tarvittaessa lähettää runsaan 250 sotilaan ja 4-6 hävittäjän yksikön monikansalliseen kriisinhallintaoperaatioon 6000 km:n säteellä Brysselistä. Yhtenä kulmakivenä voidaan katsoa olevan ilmauenglannin ja taktisen englannin kielen käytön ensisijainen oppiminen lentokoulutusohjelmistoissa, johon Ilmavoimien kielikoulutus on tehnyt mittavaa tukityötä lähes 2000-luvun vaihteesta alkaen. Yhteinen NATO-kieli ja osallistuminen merkittäviin kansainvälisiin harjoituksiin johti tämän vuosituhannen ensimmäisen vuosikymmenen puolivälin jälkeen NATOn rauhankumppanuusvaltioille soviteltuun ns. OCC E&F-arviointiprosessin hyödyntämiseen tarvittavan kyvyn objektiiviseksi määrittämiseksi. Alkumetreillä, eräänlaisessa ykköstason evaluoinnissa arvioitiin Ilmavoimien operointikykyä NATOn joukkojen kanssa ulkomailla, jonka aikana näytöt vakuuttivat evaluaattorit suomalaisen osaamisen olevan jo tässä vaiheessa kakkostasolle pääsyn mahdollistavaa. Valtava suunnittelutasan haaste oli kuitenkin vielä edessä.

Kakkostasolla Ilmavoimat pääsi NATOn ilmavoiman arviointiin vuosikymmeniä käytetyn TACEVAL-prosessin osaksi ensimmäisenä NATOn ulkopuolisena yksikkönä. Hyväksytyt yksiköt saavat aina kolmeksi vuodeksi kelpuutuksen arvioinnin kohteena oleviin

taistelutehtäviin, eli koulutus-, arviointi- ja toimintasyklit ovat jatkuvasti aktiivisia, ja hankitut kyvyt tulee osoittaa määräajoin uudelleen kelpuutuksen säilymiseksi tehtäväpoolissa. Kun Suomesta tähän jatkumoon oli päätetty ryhtyä, sai Ilmavoimat käyttöönsä NATO:n ilmakomponentin vaatimuksia ja arviointia käsittävää materiaalia, jolloin yksikön rakentamiseen ja valmennuksiin päästiin toden teolla. Ilmavoimat käynnisti ”Muuttolintu”-nimeä kantaneen hankkeen Ilmavoimien kansainvälisen yksikön rakentamiseksi. Henkilöstö rekrytoitiin pääasiassa Puolustusvoimien nykyisistä ja entisistä ilmavoimalaisista, pienellä, mutta hyvin koulutetulla reserviläisosastolla vahvennettuna. Pääkehittämistavoitteet koskettivat erityisesti operatiivista toimintaa, logistiikkaa ja suojausta. Kokonaisuudessaan runsaan kahden vuoden tausta- ja perussuunnittelun sekä toisen kahden vuoden aktiivisen harjoitteluvaiheen aikana toimintoja rakennettiin erillissuunnittelulla, yksittäiskoulutuksilla sekä viikkoja kestäville sotaharjoitusjaksoilla mm.

Harjoitustoiminnan tuoksinassa Oulunsalossa

Oulunsalon, Pirkkalan ja Hallin tukikohdissa, ja lentävät osat kytkivät toimintojaan sopiviin muihinkin harjoituksiin. Erittäin merkittävää yksikön kouluttamisessa oli lentokomponentin käytön lisäksi suuri tukitoimintojen rooli, joita sotaväen kielellä usein aiemmissa isoissa harjoituksissakin oli kuvattu ”punaisella lipulla”. Johtaminen, materiaalityökalut, suojaustehtävät, henkilöstötoimet jne. piti käytännössä suunnitella ja rakentaa niin lentotoimintaa kuin yksikön muutakin elämää tukeviksi, jolloin myös kotimaiset sodan ajan suunnitelmat saivat ”lihaa luiden ympärille”. Tämä kokonaisuus ja sen suunnittelu (esim. SOP:ien tuottaminen eri materiaalityökaluille), kehittäminen ja toteuttaminen varsinkin meille yksikkömme muutamille entisille rauhanturvaajille oli henkilökohtaisesti tavattoman mielenkiintoinen ja kokemusten vaihtoa siivittänyt vaihe, olimmekään nähneet mm. Lähi-idässä ja Balkanilla perinteisten YK- ja NATO-yksikköjen elämää aidosti ”arolla”. Lentotoiminnan osaltahan yksikkö monessa suhteessa oli jo kannuksiansa hankkinut kansainvälisissä harjoituksissa, nyt nämä erilliskomponentit piti kytkeä toimimaan saumattomasti yhteisvastuullisena kriisinhallintayksikkönä.

SAKSAAN LOPULLISEEN ARVIOINTIIN

Ilmakuljetuksiamme Laagen tukikohtaan

Suunnittelusta ja koulutuksesta vastaavien mittava työtaakka kantoi hedelmää: evaluaatiovaiheet Suomessa näyttivät vihreää valoa ”loppukoitokseen”. Pitkien sotaharjoitusjaksojen kokemukset ja kehittämisohteet pyrittiin operationaalistamaan reaaliaikaisesti. On huomattavaa, että arvioitsijat olivat monikansallisia myös esiarviointivaiheiden ajan, kokeneita ja NATOn kulttuuriset piirteet tuntevia, jolloin yksityiskohtaisetkin ohjeet kehittämistarpeista välittyivät yksikön käyttöön joustavasti. Jälleen kerran, kuten historiassamme aiemminkin, kutsu kuului Saksaan. Lopullinen arvioitava yksikkö rekrytoitiin, rakennettiin, varustettiin ja siirrettiin Pirkkalasta Saksaan Trolenhagenin tukikohtaan, Neubrandenburgin liepeille kesän 2009 lopulla. Logistisesti puhuttiin Suomen kaikkien aikojen suurimmasta kriisinhallintaoperaatiosta, koska materiaalmäärä ylitti kaikki edelliset, vakiintuneetkin maavoimainotteiset operaatiot. Tässä onnistumiseen tarvittiin koko Puolustusvoimien huolto-organisaatiota, erityisesti Maavoimien silloista materiaaliorganisaatiota. Myös tätä vaihetta evaluaattorit tarkkailivat huolellisesti. On maininnan arvoista, että mm. henkilökohtaiset varusteet edustivat Puolustusvoimien nykyaikaisinta tasoa, jota oli hajautetusti lainattu ympäri Puolustusvoimia, kokonaissuorituskyky kirkkaana mielessä.

Trollenhagenin lentoasema, Neubrandenburg, Saksa

Trollenhagen on tyypillinen entinen Itä-Saksan perua oleva tukikohta, joka on jatkuvasti NATOn aktiivisessa käytössä vastaavanlaisen arviointitoimintaan. Yhtä aikaa suomalaisen Hornet-yksikön kanssa operoivat mm. Tornado- ja Phantom-laivueet omissa arviointitehtävissään. Lentotoimintaan liittyvät tilat ovat hyvin saatavilla, yksikön TAOR:n (Camp Pasi) muotoileminen kaikkine osineen kiitotien välittömään läheisyyteen oli toimivaa, ja vajaan kilometrin päässä sijainneet Hitlerin Saksan aikana rakennetut, varsin käyttökelpoiseksi saneeratut kasarmit nykyaikaisine huoltotiloineen toimivat erinomaisesti yksikön henkilöstön majoitustarpeissa. Vain saunat puuttuivat, mutta hyvään ja perinteiseen suomalaiseen rauhanturvaajajenken saimme ”rotaation” alusta loppuun asti nauttia suomalaisten konttisaunojen löylyistä off-duty:na.

Kotoisampi nimi vastuualueellemme ja "kөрmymme" Aatunaikaisilla kasarmeilla

Saksan evaluaatiovaihe kesti yksikön perusmiehityksellä kolme viikkoa, josta yksi lähinnä tehtäväkohtaiseen harjoitteluun, yksi "kotimaiseen" yhteistoimintaan ja viimeisen viikon todella tiukka ja vähäuninen kolmen päivän monikansallinen jakso itse pääarviointiin. Liikkuminen TAOR:n ja majoituksen välillä tehtiin hyvään "Kypros- ja UNFICYP"-perinteeseen nojaten, ei enempää eikä vähempää kuin suomalaisilla sotaväen polkupyörillä, joita oli paikalle laivattu konttikaupalla! Pyöräilevissä suomalaisissa riitti muilla kansallisuuksilla ihmettelemistä, mutta niinhän sitä oli riittänyt silloin 1970-luvulla Dhekelian ja Nikosiankin tietämillä. Olipa joku nykykäiväri onnistunut rakentamaan jopa tandem tarpeisiinsa, aivan kuin osoituksena siitä, että suomalaisella sotilaalla ei mene sormi suuhun; kerrassaan hienoa rauhanturvaajaperinteen jatkoa. Muuten "supailuun" itse tukikohdassa ei aika riittänyt, tämä oli kaikilla tiedossa, mutta tiedottajan osajärjestelyvastuusiin kuului ensimmäisen viikonlopun mittainen lyhyt pyrähdys ja hengenveto Berliinissä koko yksikön henkilöstölle. Itse kuitenkin jäin tuolloin kentän laidalle päivystämään mm. "kohtalotoverini" Luoman Heikin kanssa, me melkein viiskymppiset yksikön ikänestorit sitten juoksimme seuraavana viikonloppuna "vaihtokauppana" Berliinin maratonin onnistuneesti upeassa kesäkelissä koko rahan edestä ja Suomea edustaen; sinänsä häpeämätöntä "supaa". Kolmas tavallaan samaan kategoriaan kuuluva sattumuskin ansaitsee tulla mainituksi: vaikka yksikön tiedotuspolitiikka oli jo lähtiessä medialle ilmoitettu "aktiivinen passiivisuus" (pidimme Pirkkalassa mediakarusellessä juuri ennen rotaatiota), oli MTV3:n konkaritoimittaja Juha Muurinen tiimeineen onnistunut "vonkaamaan" jostain meitä suomalaisia ylempää NATOn esikunnasta juttukeikkaluvan yksikköömme. Yks kaks vaan virkapuhelimeni soi ja mainittu konklaavi ilmoitti olevansa kohtillään portilla; ehtisinkö vastaan? No, pikatilanne haltuun, siksihän niitä SOP:eja kirjoiteltiin: tiedotusupseeri sai oitis töitä hankkia ajopeli, järjestellä lounashetki + "suojaista" (=näet paljon, mutta et oikeastaan mitään "kovaa"...) kiertoajelu

alueella ynnä sopivan tason haastattelut yksikön johdosta, ja niin vaan ”maikkari” tekikin kaikin puolin erinomaisen uutispätkän sekä kotimaisiin iltauutisiin että aamutelevisioon. Odottamaton yllätys kääntyi näppärästi kaikkien tyytyväisyydeksi; siinä taisi tulla jo oma postini ”evaluoitua”, läpäisevin arvosanoin?

Yksikön TAOR (Tactical Area of Operational Responsibility) Trollenhagenin tukikohdassa

Kolmannen viikon evaluaatiojakso kulki kuin juna 12 tunnin työ- ja 12 tunnin lepovuorojen vaihdellessa. Sotilaan karu arki realisoitui jatkuvissa tehtäväsyötteissä, joihin vastettamme kansainvälisen arviointiosaston haukankatse mittaili herkeämättä. Tuossa ei juuri jäänyt tilaa ylimääräisille manöövereille, kukin luotti koulutukseensa ja osaamiseensa. Puoli viikkoa lensimme kirjaimellisesti siivellä, arjen toimintoja ryyditti yötä päivää armoton lentotoiminnan jyrinä ja vaatteisiin pinttynyt ”kirassin” katku. Saimmepa maistaa muutaman tunnin työtä CBRN-varustuksessakin, joka ei taatusti kenenkään työtehoa ainakaan lisännyt. Vapaavuoron sauna pelasti jälleen rauhanturvaajan hyvinvoinnin, ja täysin ilman edes niitä klassisia ”operatiivisia”. Itse testausjakson ja yksikön komentajan loppupuhuttelun jälkeen alkoi välitön parin päivän varusteiden huolto ja kotiinlähden valmistelu. Trollenhagen jäi yöllä taaksemme, ja Laagen lentoasemalla koneeseen nousi kirjaimellisesti kaikkensa antanut yksikön henkilöstö. Uni maittoi melkein jokaiselle, yksikkö oli taatusti pistänyt parastaan. Jännitys oli kuitenkin käsinkosketeltava, koska arvioinnin lopputuloksesta emme olleet kuulleet mitään. Paluulento lähti yhä tietämättömyyden vallitessa.

Yksi rauhanturvaajaurani huippuhetkiä (vaikka niitä on Libanonistakin ties kuinka monta) osui taatusti kohdalleni Pirkkalassa, kun yksikkö oli jo kokoontunut lentoasemalla Tullin aulaan odottamaan jatkokuljetuksia kotiin. Olimme komentajan kanssa sopineet, että seuraan heti viestiliikennettä, kun pääsemme suinkin vaan Suomeen. Tuskin olin ehtinyt sisälle terminaaliin, kuin puhelin piippasi ytimekkään tekstiviestin: ”Pasi tässä, arviointi läpi! Ilmota yksikölle”. Äkkiä pistin vastaviestin, asia OK, ja heti perään komensin karusti terminaalin seinän lämmityspatterilla seisten ja nostetta yli väenpaljouden hakien: ”Yksikkö, huomio! Evaluaatio läpi, komentajan onnittelut kaikille erinomaisesta työstä! Suomalaisen sotilaan riemuhuudot saavat vieläkin ihon kananlihalle, monen vuoden jälkeen. Reilun kahden vuoden tinkimätön opiskelu ja työnteko tuotti tulosta, yksikkö hajautui ympäri Suomen hyvillä mielin ja ilmeisen tyytyväisinä. Yhteinen tavoite, joka asetti haasteita kaikille Ilmavoimien yksiköille henkilöstöjärjestelyissä ja materiaalisissa rauhan ajan toimintojen kysymyksissä, oli osoittautunut menestykselliseksi, ja väki saattoi palata arkipäivän tehtäviinsä luottavaisin mielin.

JÄLKINÄYTÖS

Suomalainen turvallisuus- ja ulkopoliittinen näyttö monikansallisen ilmavoimayksikön yhteistoimintaan kykenemisestä suunnittelun, rekrytoinnin, huollon, suojauksen ja itse ilmaoperaatioiden toteuttamisen osalta oli vakuuttava, katsoi asiaa mistä ilmansuunnasta hyvänsä. NATO-joukkojen edellyttämää kriisinhallintakyvyn syvyyttä tuki vielä aito toiminta täysin kriisinhallintavarustuksin Suomen rajojen ulkopuolella; tämän kokonaisuuden edellyttämä logistinen ponnistus oli mitä vankin näyttö suomalaisesta osaamisesta, vieläpä ensimmäisenä NATOon kuulumattomana maana. Onnistuneet toimintamallit ja ilmenneet kehittämistarpeet siirrettiin kansallisen ilmapuolustuksen välittömiin käytäntöihin.

Jo ensimmäinen evaluaatio tuotti yksikölle pätevyden NATO:n kriisinhallintatehtäväpooliin monikansallisen ilmavoimakomponentin osana, ollen siis täysiverinen taisteluyksikkö kansainvälisiin tehtäviin 30 vrk:n vasteella. Julkisuudessa on lähinnä puhuttu mm. lentokuljetusten ja -kieltoalueiden valvonta- ja suojaustehtävistä, lähinnä ”ilmasta ilmaan”-torjunnan periaattein. Ensimmäinen kelpuutus oli voimassa käytännössä vuosina 2010-2013, jonka aikana ei ilmavoimayksikölle tarjoutunut sopivia tehtäviä kansainvälisissä operaatioissa, tai ainakaan Suomen poliittisessa ilmapiirissä ei katsottu tarvetta muodostaa erillispäätöstä monikansallisiin operaatioihin osallistumisesta ilmavoimalla. Tavallaan ”natokytös” turvallisuuspoliittisessa ilmapiirissämme on edelleenkin poliittista tasapainoilua ja taitavuutta vaativa aihepiiri, eivätkä ammattisotilaat ole näkyvästi kommentoineet Ilmavoimien kriisinhallintayksikköön liittyviä turvallisuus- ja ulkopoliittisia ulottuvuuksia. Tästä esimerkiksi käy vaikkapa Ilmavoimien osallistuminen Islannin ilmatilan valvontaan, jonka kautta yksikön ydin- ja erityistehtäviä voitiin harjoituttaa kelpuutuksensa mukaisessa roolissa, ilman mm. mittavia henkilöstökrytointeja, eräällä tavalla normaaliin vuotuistoimintaan kytkien.

Vuoden 2013 lopulla yksikön kelpuutus uusittiin kotimaassa kohtalaisen matalalla julkisuusprofiililla, mutta aivan yhtä vaativin kansainvälisin evaluaattorein. Suunnitteluvastuussa olleet tuskin saivat vetää henkeä Saksan jälkeen, kun uusi tavoite jo oli asetettu, ykkösarvioinnissa menestyksellisesti hoidettujen osioiden ylläpitämisen ja kehitettäväksi osoitettujen toimintojen koulutustarpeiden varmistamiseksi. Onnistunut uusintaevaluaatio noteerattiin mediassa lähinnä toteamuksella ”aiemmin osoitettu kriisinhallintakyky on edelleen olemassa”. Sen sijaan tällä kertaa uutisoitiin aiemmasta poiketen näkyvästi, että Ilmavoimien valmiusyksikkö ottaa päivystysvastuun vuodelle 2014 kykyjensä edellyttämällä tasolla NATO:n välittömän toiminnan joukkoa alemmassa, ns. Response Force-poolissa, 60 vrk:n vasteella. Kakkosevaluaation kautta pystyttiin myös kouluttamaan huomattava määrä uutta henkilöstöä, jolloin vaikkapa rekrytointitehtävä mahdolliseen monikansalliseen ja toimivaan ilmavoimaosaamista edellyttävään kriisinhallintaoperaatioon periaatteessa joustavoituu. Mahdollista ”alas” lähtöä ja sitä suomalaisesta rauhanturvaamisesta puolustushaaravertailuista toistaiseksi puuttuvaa ilmavoimallista kriisinhallintastatusta odotellessa valmiusyksikön keskeisiä toimintoja harjoitellaan aktiivisesti ja kiinteänä osana Ilmavoimien nykykoulutusta.

Yksikön tunnuksut lentohaalarissa ja maastopuvussa

Harri Rintala

Sotatieteiden tohtori

Sotilasilmailufysiologi evp.

UNIFIL FinBatt HQ 1995-1996 PIO (ltn)/

UNMOC 1/2001 (SrLt)

Finnish Rapid Deployment Force, Fighter Squadron; NATO TACEVAL 2008-2010 PIO (Capt)

Kriha-kotiuttamiskouluttaja, PorPR 2010 >

Kriisinhallinta ja toimintakyky-projektin kenttätutkija, UNIFIL FinnishIrishBatt HQ 2014: